

забезпечення прав і свобод інвалідів»; «Правовий статус інвалідів в Україні»; «Права і обов'язки органів державної влади та органів місцевого самоврядування»; «Громадські організації інвалідів»; «Зайнятість, працевлаштування та особливості трудових відносин з інвалідами»; «Пенсійне забезпечення інвалідів»; «Соціальні допомоги інвалідів»; «Соціальне обслуговування інвалідів»; «Медичне обслуговування інвалідів»; «Пільги та компенсації».

Список літератури: 1. Ярская–Смирнова Е.Р., Наберушкина Э.К. Социальная работа с инвалидами. СПб., 2004. 2. Общая теория права: Учебник для юридических вузов / Под общ. ред. А.С. Пиголкина. 2–е изд., испр. и доп. М., 1996. 3. Скакун О.Ф. Теория держави і права: Підручник. Х., 2001 4. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм / За заг. ред. В.С. Журавського. К., 2003. 5. Теория государства и права. Учебник для вузов. Издание второе, измененное и дополненное / Под ред. СС. Алексеева. М., 2000. 6. Явич Л. С. Общая теория права. Л., 1976. 7. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. 2–е изд., перераб. и доп. М., 2001. 8. Самошенко И.С. О консолидации нормативных актов // Учёные записки ВНИИСЗ. 1966, Вып. 7. 9. Зивс С.Л. Развитие формы права в современных империалистических государствах. М., 1960. 10. Шумна Л.П. Правові основи реабілітації інвалідів в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2003.

Надійшла до редакції 29.08.07

Л. В. Ришкова

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБЛИВО ЦІННІ ЗЕМЛІ»

Серед новел чинного Земельного кодексу України (далі – ЗК) окреме місце займають положення, закріплені у ст. 150, яка має назву «Особливо цінні землі та порядок їх вилучення». У частині першій вказано, що до них відносяться: чорноземи нееродовані несолонцюваті на лесових породах; лучно-чорноземні незасолені несолонцюваті суглинкові ґрунти; темно-сірі опідзолені та чорноземні опідзолені на лесах і глеюваті; бурі гірсько-лісові та дерново-буроземні глибокі і середньоглибокі; дерново-підзолисті суглинкові ґрунти; торфовища з глибиною залягання торфу більше одного метра і осушені незалежно від глибини; коричневі ґрунти Південного узбережжя Криму; дернові глибокі ґрунти Закарпаття; землі дослідних полів науково-дослідних установ і навчальних закладів; землі природно-заповідного фонду; землі історико-культурного призначення [1].

Багато норм ЗК набули свого подальшого розвитку та більш детальної регламентації в окремих спеціалізованих законах або в підзаконних нормативно-правових актах. На жаль, ця норма до таких не відноситься, хоча і є надзвичайно важливою для формування державної політики в галузі земельних відносин. Тому виникає питання щодо: визначення сутності терміна «особливо цінні землі», критеріїв та порядку віднесення тих чи інших земель до

особливо цінних, їх правового становища (правового режиму охорони та використання) та ін.

Мета цієї статті – аналіз законодавства з метою удосконалення для забезпечення формування правового режиму охорони та використання особливо цінних земель.

Дослідженню вказаної проблеми у дещо інших аспектах присвячені праці В. І. Андрейцева, В. В. Гречко, Т. В. Ковальчук, П. Ф. Кулініча, В. А. Мунтяна, В. В. Носіка та ін.

Зміст цієї норми вже знайомий раніше чинному земельному законодавству. Так, ЗК Української РСР 1971 р. містив дві схожі норми. Зокрема, в ст. 40 Кодексу йшлося про порядок вилучення сільськогосподарських угідь та земель, які мають культурне або наукове значення. Їх вилучення дозволялось лише за умови особливої необхідності. Причому, особлива необхідність визначалась практично ідентично ч. 2 ст. 150 чинного ЗК, а саме: будівництво об'єктів загальнодержавного значення, доріг, ліній електропередачі та зв'язку, трубопроводів, осушувальних і зрошувальних каналів, геодезичних пунктів, житла, об'єктів соціально-культурного призначення, нафтових і газових свердловин та виробничих споруд, пов'язаних з їх експлуатацією. Вилучення зрошувальних, осушених та інших високопродуктивних земель для несільськогосподарських потреб дозволялося виключно за згодою Ради Міністрів Української РСР [2]. Закон забезпечував охорону цих земель, встановлюючи особливий порядок їх відчуження. Підкреслимо, що тут мова йшла саме про продуктивні землі, першочергове значення мав виробничий, тобто економічний фактор. У ЗК в редакції 1992 р. ці норми зазнали певних змін, сама назва статті (ст. 33) трансформувалася в назву «Недопустимість вилучення особливо цінних продуктивних земель, а також земель, зайнятих природними та історико-культурними об'єктами», а зміст самої норми залишився практично ідентичним змістові ст. 150 чинної редакції ЗК [3].

Стаття 150 ЗК відносить до особливо цінних три самостійні категорії земель, а саме: групи ґрунтів переважно земель сільськогосподарського призначення, землі природно-заповідного фонду та землі історико-культурного призначення. Так, якщо землі сільськогосподарського призначення є традиційною категорією для вітчизняного земельного права і їх межі визначені на місцевості, то категорії земель історико-культурного призначення та природно-заповідного фонду є досить новими для земельного права України, і їх межі практично не визначені на місцях, що призводить до численних порушень законодавства, в тому числі незаконного вилучення цих земель. Таким чином, говорити про особливу охорону цих земель не доводиться, адже загальновідомо, що охороняти

можливо лише земельну ділянку, необхідними ознаками якої є встановлені межі, місцезнаходження та правовий режим.

Мета створення норми, як уявляється, не допустити необґрунтованого видучення земель, що мають особливу соціальну та економічну цінність, створити особливий порядок використання цих земель і таким чином забезпечити належну їх охорону.

Незважаючи на законодавче закріплення поняття «земельна ділянка», в цілому в законодавчому масиві немає визначеності щодо співвідношення понять «земля» і «земельна ділянка», яка необхідна для застосування норм закону на практиці [1, ст. 79]. Так, Цивільний кодекс України в гл. 27 застосовує термін «земля», а в дужках «земельна ділянка», тобто ці два різні поняття застосовуються як тотожні [4, ст. 373]. Це ж стосується й інших нормативно-правових актів. Так, закон України «Про охорону земель» оперує обома поняттями, єдине розмежування, яке можна зробити, виходячи з аналізу норм цього закону, термін «земельна ділянка» застосовується, коли мова йде про визначених суб'єктів: повноваження органів влади та місцевого самоврядування, орендарів та орендодавців. Разом з тим, коли мова йде про консервацію земель, використовується термін «земля», але для техногенно забруднених – «земельні ділянки» [5]. У більшості випадків обидва терміни використовуються нарівні.

Земля – це родовий об'єкт, а земельна ділянка – непосредний. Треба звернути увагу і на той факт, що земельна ділянка – це об'єкт правовідносин, що існує фактично. Про землі цього сказати не можна. Юридично такий об'єкт існує, але фактично правовий режим встановлюється щодо конкретної земельної ділянки. Це в повній мірі стосується і особливо цінних земель. У ст. 150 ЗК йдеться про землі. Така законодавча невизначеність ускладнює реалізацію зазначеної норми. Адже можлива ситуація, коли лише частина земельної ділянки може бути з ґрунту, віднесеного до особливо цінних. Виникає питання, чи відносити таку земельну ділянку до цієї групи?

Необхідно також визначити, що таке особливо цінні землі взагалі. Законодавчого визначення цього поняття немає. Вище зазначалося, що ЗК Української РСР 1971 р. під ними розумів продуктивні сільськогосподарські угіддя, меліоровані та осушені землі.

Для визначення місця особливо цінних земель в системі земельних відносин необхідно з'ясувати, в чому полягає особлива цінність цих земель і для кого ці землі є цінними? Виходячи з норм ст.ст. 13, 14 Конституції України, особливу цінність землі мають представляти для всього народу України, а відповідно і для держави [6]. Що ж стосується питання, в чому саме цінність, то з аналізу статей Конституції України та ст. 150 ЗК цього не випливає.

Виходячи з аналізу чинного законодавства, «цінність» – поняття відносне (має оціночний характер), і може бути застосоване до всіх земель на території України, а тому потребує уточнення. Метою такого уточнення є розмежування особливо цінних земель та земель інших категорій. Визначення цінності можливо шляхом розробки певних критеріїв. При цьому, на розробку таких критеріїв повинно впливати забезпечення соціально-економічних та екологічних інтересів суспільства. За основу може бути взято, як уявляється, забезпечення, наприклад, публічного інтересу. Але такий критерій має різні аспекти. Одним з таких аспектів є економічна продуктивність використання земель. Це може відноситись до земель сільськогосподарського призначення, до земель промисловості й ін. Оздоровчі властивості дозволять виділити окремі території із земель рекреаційного, оздоровчого призначення, лісового та водного фондів. З точки зору охорони пам'яток культури, ландшафтного мистецтва та ін., можна виділити окремі території із земель історико-культурного призначення, земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення. Тобто, повинні бути сформовані критерії віднесення земель до особливо цінних. Можливо виділення також інших критеріїв.

Вочевидь, в межах кожної категорії земель необхідно визначити ті, що мають особливу цінність, і саме їх віднести до особливо цінних. Віднесення ж цілої категорії до таких земель видається не виправданим (землі природно-заповідного фонду та історико-культурного призначення). Для того щоб уникнути віднесення великої кількості земель до особливо цінних, є сенс шляхом зіставлення визначити в межах кожної категорії середній еталон земель, і якщо нормативні показники вищі за середні, тоді відносити землі до особливо цінних.

Відмінною рисою особливо цінних земель є те, що вони входять до різних категорій земель. Але завдяки їх віднесенню до особливо цінних для них створюється особливий правовий режим порівняно з іншими землями в межах категорій, до яких вони відносяться. Тобто, відбувається накладання одного правового режиму на інший. Окремо це стосується земель природно-заповідного фонду та історико-культурного призначення. Фактично, відбувається поглинання правового режиму окремих категорій земель правовим режимом особливо цінних земель як складової частини земель України.

Є можливим і включення нових земель, які набули якостей особливо цінних, та вилучення земель, які втратили такі властивості. На користь цього положення свідчить той факт, що можливе штучне створення особливо цінних земель шляхом покращення якості землі завдяки людським зусиллям або

створенням нових ділянок земель природно-заповідного фонду чи історико-культурного призначення. Так само можливе і погіршення якості землі внаслідок техногенного забруднення чи через інші фактори. Але для включення або вилучення земель необхідно застосування тих самих критеріїв, про які вже йшлося вище.

Таким чином, можна дійти висновку, що подальшого розвитку положення ст.150 ЗК не дістали ані в раніше діючому, ані в чинному законодавстві, що залишає невирішеними багато питань.

Так, потребує уточнення положення чинного законодавства щодо співвідношення понять «земля» і «земельна ділянка».

Необхідно є якомога скоріше провести встановлення в натурі меж земельних ділянок, віднесених до земель природно-заповідного фонду та історико-культурного призначення.

Доцільним, на погляд автора, є зміна розташування самої ст. 150 в ЗК. Зараз вона знаходиться в гл. 22 ЗК, присвяченій припиненню прав на землю. Більш логічним було б створити окрему категорію земель «особливо цінні землі» та внести відповідні зміни до ст. 19 ЗК. Створення нової категорії земель не зачіпає вже існуючої категорійності земель, тому що існуючий розподіл за категоріями здійснюється згідно з цільовим призначенням земель. Введення нової категорії не порушуватиме цього принципу, адже землі, віднесені законодавством до особливо цінних, мають правовий режим охорони та використання особливо цінних земель з урахуванням їх категорій. Частина 2 та 3 ст. 150 доцільно виділити в окрему статтю та залишити в гл. 22 ЗК.

Крім того, потребують розробки основні положення процедури включення або вилучення таких земель. При цьому перелік особливо цінних земель, розширюючись чи звужуючись, має бути досить стійким.

Список літератури: 1. Земельний кодекс України // ВВР України. 2002. № 3–4. Ст.27. 2. Земельный кодекс Украинской ССР // Ведомости Верховного Совета УССР. 1971. №1. Ст.18. 3. Земельний кодекс України // ВВР України. 1991. №10. Ст.98. 4. Цивільний кодекс України // ВВР України. №№ 40–44. Ст.356. 5. Закон України «Про охорону земель» // ВВР України. №39. Ст.349. 6. Конституція України (із змінами і доп.). К., 2006.

Надійшла до редколегії 12.07.07

І. В. Бригадир

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМЕНШЕННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ВІДПРАЦЬОВАНИХ ГАЗІВ АВТОМОБІЛЯ НА ЛЮДИНУ ТА ДОВКІЛЛЯ

В Україні, як і загалом у світі, спостерігається тенденція до збільшення кількості автомобілів. Автовиробники та їх представництва у виступах в засобах масової інформації в 2005–2006 рр. констатували підвищений попит на автомобілі, інколи це призводило